DOI : https://doi.org/10.5281/zenodo.12789872 ମୂଳ ପ୍ରବନ୍ଧ

ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀ 'ଶୈଶବରୁ ସଂସାର' : ଏକ ଅନୁଶୀଳନ

ଅଞ୍ଜନା କୁଣ୍ଡ

ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ କବି ଭାବରେ ବିପୁଳ ଯଶର ଅଧିକାରିଣୀ ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀଟି ହେଉଛି 'ଶୈଶବରୁ ସଂସାର' । ପ୍ରଥମରୁ କହିରଖେ ଆମେ ଏହି ଆତ୍ମଜୀବନୀଟିକୁ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସହିତ ଆତ୍ମଜୀବନୀକାର ଜଣେ ନାରୀ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଆଖପାଖରେ ଥିବା ନାରୀ ହୃଦୟର ଯନ୍ତ୍ରଣାକୁ ସୁନ୍ଦର ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଆତ୍ମଜୀବନୀଟିକୁ ପାଠକଲେ ହୃଦବୋଧ ହେବ ଯେ, ସେ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧା କବିୟତ୍ରୀ ଭାବରେ ଆତ୍ମଜୀବନୀଟି ରଚନା କରିବା ସହ ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଇଥିବା ନାନା ଦୁଃଖ-କଷ୍ଟକୁ ଜଣେ ସାଧାରଣ ଓଡ଼ିଆଣୀ ଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି, ଯାହାକୁ ଅଧିକାଂଶ ନାରୀ ସେମାନଙ୍କ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ଅନୁଭବ କରୁଥିବେ । ଗୋଟେ ନାରୀ ଯଦି ନିଜର ଦୁଃଖ-କଷ୍ଟ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ନିନ୍ଦା-ଅପବାଦ, କାଦୁଅ ଫିଙ୍ଗା, ଅପମାନ, ଅନାଦରର କଥା ଆତ୍ମଜୀବନୀ ମଧ୍ୟରେ ଲେଖେ, ତେବେ ତାହାକୁ ନିଜ ଘରର ଗୁମର ଫିଟାଉଥିବା ନିର୍ଲଜ୍ଜ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ବୋଲି କଦାପି କୁହାଯିବ ନାହିଁ, ବରଂ ତା'ରି ଭଳି ଓଡ଼ିଶାର କେଉଁ କୋଣରେ ଓଡ଼ିଆଣୀଟିଏ ଅତି ଅଭାବ, ହତାଦର, ହତାଶରେ ଭାଙ୍ଗିପଡୁଥିବା ବେଳେ ଏହିଭଳି ଆତ୍ମଜୀବନୀଟିଏ ପଢି ନିଜେ ଆଶ୍ୱାସନା ପାଇବ ଯେ, ସେ ଏକା ଦୁଃଖ-କଷ୍ଟ ଭୋଗୁ ନାହିଁ, ଆଉ ଜଣେ ସଚେତନ ନାରୀ ଠିକ୍ ଏଇଭଳି ଭୋଗି ଥିଲା, କଷ୍ଟ କରି ଜୀଇଁ ଥିଲା । ସେତିକି ଆଶ୍ୱାସନା ପାଇଁ ଜଣେ ଆତ୍ମଜୀବନୀକାର ତା'ର ଦୁଃଖ-କଷ୍ଟର କଥାକୁ ବଖାଣି ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥାଏ । ଯାହା ଡକ୍ଟର ଶତପଥୀ ଏହି ଆତ୍ମଜୀବନୀ ମଧ୍ୟରେ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ଏହା ତ ଥିଲା ନାରୀ ଲେଖିକା ହିସାବରେ ନାରୀଜୀବନର କଥା । ନାରୀ ଜୀବନର ଦୁଃଖଦ କାହାଣୀକୁ ପାଠକଙ୍କ ଆଗରେ ସମର୍ପି ଦେବାରେ ସେ ଯେପରି ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ସେହିପରି ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ରକଳ୍ପ ଓ ପ୍ରତୀକ ତଥା ଲକ୍ଷଣୀୟ ଶବ୍ଦ ସଂଯୋଜନାର ସମନ୍ୱୟରେ ତାଙ୍କ କବିତା ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ । ଏହିଭଳି ପ୍ରତିଭାଧର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀଙ୍କ ପାଇଁ କବିତା ଲେଖିବା ଯେ ଗୋଟିଏ ଲାଜ କଥା ଥିଲା ଶୁଣିଲେ ବିଶ୍ୱାସ ହୁଏ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଏହାହିଁ ସତ୍ୟ ଯେ, ଲେଖିକା ସପ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢୁଥିବା ସମୟରେ ସମ୍ବଲପୁରୀ ଗୀତର ଛନ୍ଦରେ ଗୋଟିଏ କବିତା ଲେଖି ସେଇଟିକୁ ନର୍ତ୍ତକୀ ଭାବେ ନୃତ୍ୟରୂପ ମଧ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷୟତ୍ରୀ ଏହି କବିତାଟିକୁ କୋଉଠି ପାଇଲୁ ବୋଲି ପଚାରିବାରୁ ତା'ର ଉତ୍ତରରେ ଲେଖିକା କହିଥିଲେ ଯେ, ଏହାକୁ ରେଡ଼ିଓରୁ ଟିପି ଆଣିଛି । ଏପରି ମିଛ କହିବାର କାରଣ ଥିଲା, 'ଲାଜ' । ସେହି ସମୟରେ ସେ ଭାବୁଥିଲେ ବାରବର୍ଷର ଝିଅ ପାଇଁ କବିତା ଲେଖିବା ସତେକି ଲାଜ କଥା । ସେ କୁହନ୍ତି- "ତା' ପରେ, କେବେଠୁଁ କବି ତାହା ତ ଠାରି ଡାକିଲା ମୋତେ, ନ ହେଲେ ବା ମୁଁ ତା'ର ପଶ୍ଚାଦ୍ଧାବନ କଲି, ଛୁଇଁବାକୁ ପ୍ରାଣପଣ କଲି, ତାର ସଠିକ୍ ତାରିଖ

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଅନ୍‌ଲାଇନରେ ପଢିବାପାଇଁ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତୁ

Quick Response Code:

Available online at :
https://pracheenews.com/

DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.12789872
Article No - BPPP00209

ଯୋଗାଯୋଗ :
ଅଞ୍ଜନା କୁଣ୍ଡ, ଗବେଷିକା
ବିଶ୍ୱଭାରତି, ଶାନ୍ତିନିକେତନ (ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ)
E-Mail ID: kunda.anjana5@gmail.com
ORCID ID: -https://orcid.org/0009-0008-6619-4094

This is an open access journal, and articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial Share Alike 4.0 License, which allows others to remix, tweak, and build upon the work non commercially, as long as appropriate credit is given and the new creations are licensed under the identical terms.

For reprints contact: *pracheepatrika@rediffmail.com*

ପ୍ରାପ୍ତି	ସମୀକ୍ଷିତ	ଗୃହୀତ	ପ୍ରକାଶିତ
୧୫.୫.୨୦୨୪	୧୮.୬.୨୦୨୪	୨୫.୬.୨୦୨୪	୧.୭.୨୦୨୪

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ କିପରି ଉଦ୍ଧୃତ କରିବେ : କୁଣ୍ଡ, ଅଞ୍ଜନା., ୨୦୨୪ । **ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀ 'ଶୈଶବରୁ ସଂସାର' : ଏକ ଅନୁଶୀଳନ ।** ବାସ୍ତବତାର ପରିପ୍ରକାଶ ପ୍ରାଚୀ । ଭାଗ :୧୦, ସଂଖ୍ୟା : ଘ, ପୃଷ୍ଠା :୩୫-୪୦ ।

ମନେ ନାହିଁ ।" (ଶୈଶବରୁ ସଂସାର, ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ, ପୃ-୧୯୬) ଏହା ପରେ ପରେ ହର୍ଷ, ବିଷାଦ, ସ୍ମୃତି ଓ ଅନୁଭୂତିର ଭାବାବେଗରେ କବିତାକୁ ବୈଚିତ୍ର୍ୟମଣ୍ଡିତ ଓ ମନ୍ମୟ କରିବାରେ ସେ ହୋଇଗଲେ ଜଣେ ସଫଳ ଶିଳ୍ପୀ । ଏହି ଭାବାବେଗରେ ଆବେଶ ହୋଇ ସେ ରଚନା କରିଯାଇଛନ୍ତି ଅନେକ କବିତା ।

ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ ପ୍ରେମକରି ବିବାହ କରିଥିଲେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଶତପଥୀଙ୍କୁ ('ସବୁଜରୁ ସାଂପ୍ରତିକ' ପୁସ୍ତକର ଲେଖକ) । ସେ ନିଜେ କୁହନ୍ତି, ଭଲ ପାଇବାର ଉପଲବ୍ଧିକୁ ନେଇ ଅନେକ କବିତା ଲେଖିଛନ୍ତି । ସେସବୁ ମଧ୍ୟରୁ 'ମିଳିବାର ନ ଥିଲା' କବିତାଟି ତାଙ୍କ ଭଲପାଇବାର ହତାଶା ଭାବକୁ ନିରୂପିତ କରିଥାଏ । ସେ ଅନୁଭବ କରିପାରିଛନ୍ତି ଭଲପାଇବା ଖୁବ୍ ଗୂଢ଼-କଷ୍ଟକର, ତା'ର ଗ୍ରହଣ ଓ ବର୍ଜନ ଉଭୟ । ପୁରୁଷର ନାରୀ ଶରୀର ପ୍ରତି 'ଆସକ୍ତି' କୁ 'ଭଲପାଇବା' କହିହେବ ନାହିଁ । କାରଣ ଏହି ଆସକ୍ତିଠାରୁ 'ଭଲପାଇବା' ଅନ୍ୟ କିଛି ହୋଇଥାଏ । ସେଇ ଅନ୍ୟ କିଛିର ଅର୍ଥ ସେ ସମୟରେ ଲେଖିକାଙ୍କ ମନୋଭାବରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଥିଲା । ତାଙ୍କର କବିତାଟି ଏହିପରି- "କିଛି ମିଳିବାର ନ ଥିଲା / ବାଲିବନ୍ତ ଉପରେ ଲହଡ଼ି / ଛାଡ଼ିଯାଇ ନ ଥିଲା କିଛି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି / ନିର୍ଧାର୍ଯ୍ୟ କିଛି କହି ନଥିଲା ସମୟ ପବନରେ / ପତଙ୍ଗ ବି କାଟି ନ ଥିଲେ ସିଆର / ଅଥଚ, ମୁଁ କେମିତି ବୁଝିଗଲି ଯେ / ମିଳିଗଲା ମୋତେ ସବୁତକ ଥଳକୂଳ ! x xx ଦେଖେଇଲିନି / ମୋ ରକ୍ତଧାରରେ ଭିଜୁଥିବା / ଦିନ ରାତିକୁ / ରଙ୍ଗିନ ହାହାକାରରେ / ଫାଟୁଥିବା ଛାତିକୁ / ଦେଖେଇଲିନି / ଖାଲି ମୁଠାରେ ଚାପି ଧରିଥିବା / ସେଇସବୁ କିଛିକୁ ।" (ଶୈଶବରୁ ସଂସାର, ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ, ପୃ-୨୪୩) କବୟିତ୍ରୀ ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀଙ୍କ ମନତଳେ ସାଇତି ହୋଇ ରହିଥିବା ଏହି ଜ୍ୱାଳାକୁ ପାଠକଲେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ତାହା ହିଁ ଥିଲା ନିବିଡ଼ ବାସ୍ତବତା । ସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାବ, ଯେପରି ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ, ଜୀବନୀ, ଆତ୍ମଜୀବନୀ, ଭ୍ରମଣକାହାଣୀ, କବିତା ଇତ୍ୟାଦି ରହିଛି । ମାତ୍ର ଜଣେ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାବେ ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ କବିତା ରଚନାକୁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ ସଦାସର୍ବଦା ଏପରି ଏକ କବିତାର ନିର୍ମାଣ ଦିଗରେ ଆଶାୟୀ ଥାଆନ୍ତି, ଯେପରି ପ୍ରତ୍ୟେକଟି କବିତାର ଆରମ୍ଭ ନୂଆ ଏବଂ ପରିସମାପ୍ତି ଅସାଧାରଣ ହେଉ । କବିତା ହୋଇଯାଇଥିଲା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ପରିମାପକ । ତାଙ୍କୁ ଅନୁଭବ ହୁଏ ଯେ, ଏହି କବିତା ହିଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ଲାଗି ହେଉ ପଛେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଜର୍ଜରିତ ଜୀବନରୁ ବାହାରକୁ ନେଇ ଯାଇଥାଏ । ତେଣୁ ସେ କହନ୍ତି- "କବିତା ନ ପଢ଼ି, ନ ଲେଖି ଜୀବନ ବଂଚି ହେବ । ମାତ୍ର ସେହି ଜୀବନ ଏକ ପଶୁର ଜୀବନ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ହୋଇ ନ ପାରେ । କବିତା ବା କଳା ହିଁ ଜୀବନକୁ ବଂଚିବା ଯୋଗ୍ୟ କରାଏ । ମୋ ଲେଖା ମଧ୍ୟରେ କବିତା ମୁଖ୍ୟ । ଦୀର୍ଘ ଚାଳିଶବର୍ଷ ଏଥିଲାଗି ମୁଁ ବ୍ୟୟ କରିଛି । ନିଶାସକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଶାକୁ ଛାଡ଼ି ନ ପାରିଲା ଭଳି, ମୁଁ କବିତା ସହ ଜଡ଼ିତ ହୋଇପଡ଼ିଛି" । (ଶୈଶବରୁ ସଂସାର, ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ, ପୃ- ୨୪୬) ତେଣୁ ସେ ଏପରି ଭାବେ କବିତା ସହ ଜଡ଼ିତ ହେବାର କାରଣ କ'ଣ ? କାହିଁକି ସେ କବିତା ଲେଖାରେ ମଜ୍ଜି ରହିଲେ ତାହାକୁ ମଧ୍ୟ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ଆତ୍ମଜୀବନୀକାର ପିଲାଦିନରୁ ବହୁ ଦୁଃଖ ଭୋଗି ଆସିଛନ୍ତି । ବେଳେବେଳେ ଏମିତି ହୁଏ ସାରାରାତି ସେହି ଛୋଟ ଛୋଟ ଦୁଃଖ ସ୍ମୃତିର ପୋଷ୍ଟକାର୍ଡ଼କୁ ପଢ଼ି ଚାଲନ୍ତି । ମାତ୍ର ରାତି ପାହିଯାଏ କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖର ମାତ୍ରା କମେ ନାହିଁ । ଏହିସବୁ ଅନୁଭବରୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଲେଖିକା ମଧ୍ୟ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କଲେ, କବିତା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ କିଛି ଦୁଃଖ ଦରକାର, ତା ସହ ଏହି କବିତା ମଧ୍ୟ ଏକ ନିଷ୍ଠୁର ଶୃଙ୍ଖଳା, ଛୋଟ ଗୋଟିଏ ଜୀବନ, ଯେଉଁ ଜୀବନ ଭିତରେ ଖୁବ୍ ତୀବ୍ର ଗତିରେ ଦୂରକୁ ଯାଇ ହେବ, ଯଦିବା ଏଥିପାଇଁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ନପାର ତେବେ ସେହି ଅସମର୍ଥତା ମଧ୍ୟ ମଣିଷକୁ କୋରିକୋରି ଖାଇବ । ଏହି ଅସମର୍ଥତା ରୂପକ ଦୁଃଖ ଦିନେ ସୁଖରେ ପରିଣତ ହେବ ଏବଂ ଏହି ସୁଖକୁ ଅପରକୁ ବାଣ୍ଟିବାର ମାନସିକତାରେ ଆତ୍ମଜୀବନୀକାର କବିତା ଲେଖି ଚାଲିଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ କବିତା ମିଠା ଅଭିଶାପଟେ ହୋଇ ଲେଖିକାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଗୁଡ଼େଇ ହୋଇଗଲା । ଯାହାକୁ ନେଇ ସେ ମଧ୍ୟ ଗର୍ବ କରନ୍ତି କାରଣ, କବିତା ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଜରୁରୀ ଥିଲା । ସେ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ଜୀବନ ବଂଚୁଥିଲେ ତାକୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇବା ଏବଂ ସେସବୁକୁ ନ ଜଣାଇଲେ ଅନ୍ୟମାନେ ବା ଜାଣିବେ କିପରି, ଏହି ପ୍ରକାର ଏକ ଉପଲବ୍ଧି ଲେଖିକାଙ୍କ ଅନ୍ତଃକରଣରେ ଉଦିତ ହୋଇ ରାଜତ୍ୱ କରିବାରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଥିଲା । ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢୁଥିବା ସମୟରୁ ସେ କବିତା ଲେଖି ପୁରସ୍କାର ପାଇଛନ୍ତି । ଯେଉଁ କବିତାଟି ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର 'ନାରୀ ଜଗତ'ରେ ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଥିଲା । କବିତାର ଶେଷ ଧାଡ଼ି ଦୁଇଟି ଥିଲା ଏହିପରି- "ନାରୀକେଳ ରସ ଉତ୍ସ ଝରାଇ ଭୂପୁରେ, / ମୁଗ୍ଧ ତୁମେ ଯେ ଗଣ ଗୌରବ ମୁକୁରେ ।"

ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଠକ ଅନୁଭବ କରିବେ ଯେ, କ'ଣ କେବଳ ଦୁଃଖ-କଷ୍ଟର ଅନୁଭୂତିକୁ ନେଇ ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ କବିତା ଲେଖି ଚାଲୁଥିଲେ, ନା ତାହା ନୁହେଁ ସେ ଯେଉଁ ପରିବେଶରେ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ଅଭିଜ୍ଞତା ସାଉଁଟିଛନ୍ତି, ସେହି ପ୍ରକାର କବିତାମାନ ପାଠକଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ

ଉଜାଡ଼ି ଦେଇଛନ୍ତି । ଦୁଇଟି ଗ୍ରାମର ଝିଅ ହେଉଛନ୍ତି ଆତ୍ମଜୀବନୀକାର ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ । ଜେଜେବାପାଙ୍କ ଗ୍ରାମ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରପୁର ଏବଂ ଲେଖିକାଙ୍କ ପିତା ମାଉସୀ ଘରକୁ ପୁଅ ହୋଇଯିବା ପରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଗାଁ ପାଲଟିଗଲା ସତ୍ୟଭାମାପୁର । ତେଣୁ ଦୁଇଟି ଗ୍ରାମରେ ବଢ଼ିବହୁ ନଦନଦୀ ମାନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଆସିଥିଲେ । ଶୈଶବରେ 'ଦେବୀ' ନଈ, କିଶୋର ବୟସରେ 'ବିରୂପା', 'ବୈତରଣୀ', ତରୁଣୀ କାଳରେ 'କୁଆଖାଇ', ଏହା ବ୍ୟତୀତ 'ମାଛକୁଣ୍ଡ' ନଈ, 'ମହାନଦୀ', 'ଗୋଦାବରୀ', 'ଗଙ୍ଗା', 'ଯମୁନା', 'କାବେରୀ' ଇତ୍ୟାଦି; ପୁଣି ଜାମ୍ମୁ ଶ୍ରୀନଗର ପଥରେ ଲେଖିକାଙ୍କ ସହ ଉତ୍ତାଳ ହୋଇ ଧାଇଁ ଚାଲିଥିଲା 'ଝେଲମ୍' ନଦୀ । ପିଲାବେଳୁ ଦେଖି ଆସୁଥିବା ଏହି କୁଳୁକୁଳୁନାଦିନୀ ନୂଆବୋହୂ ପରି ଦିଶି ଯାଉଥିବା ନଦୀଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କ କବିତା ମଧ୍ୟକୁ ଧସେଇ ପଶି ଆସିଛନ୍ତି । 'ନିୟତ ବସୁଧା' କବିତାରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିବା 'ବିରୂପା' ନଦୀର ବର୍ଣ୍ଣନା ଏହିପରି- "ଏହି ବିରୂପା- ବିରୂପା ହିଁ / ମୋ କବିତାରେ ବିରୂପା / ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପହଁରୁ ଥିଲା ବିରୂପା ପାଣିରେ ନାନା ରଙ୍ଗ ଡେଣା ପଟିପିଟି / ଅହଙ୍କାରରେ ଉଦ୍ଧତ ଛାତି ପାଦ ଲାଗୁନଥିଲା ତଳେ / କି ଉଡ଼ନ୍ତା ଅନୁଭୂତି / ରଙ୍ଗିନ ପ୍ରଜାପତି ଡେଣାରେ ସ୍ୱପ୍ନର ପାହାନ୍ତି ।" ସେହିପରି 'ତନ୍ମୟ ଧୂଳି' କବିତାରେ- "ମୁଁ କି ବିରୂପାର ନୀଳବେଣୀ / ନା ମହାନଦୀର / ଗଭୀର ଅଥଳ ଜଳ / ତୁମକୁ ଡାକିଲି" (ଶୈଶବରୁ ସଂସାର, ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ, ପୃ-୨୬୧) । ଏହିପରି ଅନେକ ନଦୀର ବର୍ଣ୍ଣନା ତାଙ୍କର କବିତା ମାନଙ୍କରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । 'ଦୁଧ ସାଗର' ନଦୀର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ତାଙ୍କର 'ନିମିଷେ ଅକ୍ଷର' କବିତା ପୁସ୍ତକରେ । ସେହିପରି 'କାବେରୀ' ଓ 'କାବିନୀ' ନଦୀର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି 'ନିୟତ ବସୁଧା' କବିତାରେ, କେବେ 'ଭଲଗା', କେବେ 'ଟାଇବି' (ଜର୍ମାନୀର), କେବେ 'କୁପାଇ' (ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗର) ତ କେବେ 'କଳଂ' (ଆସାମ), କେବେ 'ହଡ୍‌ସନ୍' (ଆମେରିକା) ତ କେବେ 'ଚାଓଫ୍ରାୟା' (ବ୍ୟାଂକକ) ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ପ୍ରତିଭା ଜଣେ ଖ୍ୟାତିସଂପନ୍ନା କବିୟତ୍ରୀ ହୋଇଥାଇ ପାରନ୍ତି, ମାତ୍ର ସାହିତ୍ୟିକ ଭାବେ ଗୌରବ ଅର୍ଜନ କରିବାର ମୁଖ୍ୟ କାରଣ ଭାବେ ସେ ନିଜ ପରିବାରକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । 'ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ'ର ପ୍ରଣେତା ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ନାତୁଣୀ ହେଉଛନ୍ତି ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ । ଗୋଟିଏ କ୍ରମ କ୍ଷୟମାଣ, ସଂସ୍କୃତି-ସିଦ୍ଧ, ଜମିଦାର ପରିବାରରେ ଉତ୍ତରପୁରୁଷ ଭାବେ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେ ପରିବାର ପୁଣି ହେଉଛି ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରହରାଜ ପରିବାର, ଭାଷା କୋଣାର୍କ-ଶିଳ୍ପୀ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ବଂଶଧାରା । ତେଣୁ ଏହିଭଳି ପରିବାରରେ ସାହିତ୍ୟ ରସିକତା ରହିବ ହିଁ ରହିବ । ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ ଭାଷା-କୋଣାର୍କର ଜଣେ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ବିନ୍ଧାଣି ଥିବାରୁ ସେ ପରିବାରରେ ଭାଷାଗତ ସଚେତନତା ରହିବା ସହ, ଆଈର ଅଜସ୍ର ଢଗଢମାଳି ମାଧ୍ୟମରେ ଜୀବନର ଅଭିଜ୍ଞତା ବର୍ଣ୍ଣନା, ଅଜାଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଶାସ୍ତ୍ରପୁରାଣ, ଭାଗବତ ଚର୍ଚ୍ଚା, ଶେଷରେ ବୋଉଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଥିବା ସୁଶୀଳମାଳତୀ, ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞ, ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ମୃଗୁଣୀ ସ୍ତୁତି, ନାନା ପୌରାଣିକ ଓ କାଳ୍ପନିକ କାହାଣୀ ଶୁଣି ଶୁଣି ଆତ୍ମଜୀବନୀକାରଙ୍କ ମାନସଚେତନାରେ ସାହିତ୍ୟିକ ହେବାର ଏକ ସଚେତନତା ଭାବ ସଂଗଠିତ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଯାହାର ଫଳସ୍ୱରୂପ କବିୟତ୍ରୀ ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ ଭାବରେ ଭାରତର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ହିନ୍ଦୀ ଲେଖକ ଡକ୍ଟର ନାମଓାରସିଂହଙ୍କ ହାତରୁ 'ଝଙ୍କାର'ରେ କବିତା ପୁରସ୍କାର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହା ମଧ୍ୟ କୌଣସି କମ୍ ଗୌରବର କଥା ନୁହେଁ । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବେ ଅନୁମେୟ ହୁଏ ଯେ, ପରିବାରରେ ଥିବା ଭାଷା-ସାହିତ୍ୟର ଏତେବଡ଼ କାରିଗରୀଙ୍କର ଛିଟା ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ଲେଖିକାଙ୍କ ରକ୍ତରେ ରହିଛି ।

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ନିଜ ଜୀବନର ଛୋଟବଡ଼ ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ମଧ୍ୟ ସେ କବିତାର ହାତ ଧରିଥିଲେ । ଲେଖିକାଙ୍କ ବୋଉ ଗ୍ରାମରେ ଏକା ରହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବାପା ଡାକ୍ତର ଭାବେ କୋରାପୁଟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାନ୍ତି । ଏପରିକି ତାଙ୍କର ବାପା ନିଜ ପରିବାର ପ୍ରତି ଯତ୍ନଶୀଳ ନ ଥିଲେ, କି ତାଙ୍କର କିଛି ହାନିଲାଭ ବୁଝୁ ନ ଥିଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କର କକେଇମାନେ ପରିବାର ଉପରେ ନିଷ୍ଠୁର ଭାବରେ ଅତ୍ୟାଚାର ଚଲାଉଥିଲେ । ଏତେ ବାଧାବିଘ୍ନ ସତ୍ତ୍ୱେ ଗ୍ରାମର ସେହି ନିଛାଟିଆ ଘରେ ଏକୁଟିଆ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଛୋଟଛୋଟ ପିଲା ଦୁଇଟିଙ୍କୁ ପାଖରେ ରଖିବା ସହ ସୁନାଗହଣାକୁ ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭାଳି ରଖିଥିଲେ । ବିବାହ ସମୟରେ ଘରେ ପୋତାହୋଇଥିବା ସେହି ସୁନାଗହଣା ତକ ପ୍ରତିଭାଙ୍କୁ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ମାତ୍ର ସାଂସାରିକ ବୁଦ୍ଧି ନଥିବା ହେତୁ ସୁନାଗହଣା ସବୁ ଚୋର ହାତରେ ପଡ଼ିଯାଇଥିଲା । ଏହି ଘଟଣାରେ ପ୍ରତିଭା ଏତେ ମର୍ମାହତ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ଯେ, ସେ ଭାବନ୍ତି ଏତେ ଝଡଝଞ୍ଜା ସତ୍ତ୍ୱେ ତାଙ୍କର ବୋଉ ସେ ସୁନାଗହଣା ସବୁ ସମ୍ଭାଳି ରଖିପାରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିଭା ତାହାକୁ ରଖି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେହିଦିନଠାରୁ ତାଙ୍କର ଗହଣାରୁ ମନ ଛାଡ଼ିଯାଇଥିଲା । ସ୍ୱାମୀ ମଧ୍ୟ ଆଉ ଗହଣା କିଣାଇ ଦେଇ ନ ଥିଲେ, ବରଂ ଚିରାଚରିତ ରୀତିରେ ତାଡ଼ନା ଦେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଆଉ ଗହଣା ପିନ୍ଧି ନାହାନ୍ତି । ସେ କହନ୍ତି – "ଭାବେ, ଭଗବାନ୍ ସବୁ ଛଡ଼େଇ ନେଲେ

ସବୁଆଡୁ ଲୋଭ ତୁଟାଇ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ କଲେ । କୋଉ ବାଟ ତେବେ ମୁଁ ଧରିବି- କେମିତି ଚାଲିବି- ଏତେ ଦୀର୍ଘବାଟ, ସାରାଟା ଜୀବନ ! ସେତିକିବେଳେ ମୁଁ କବିତା ଲେଖିଲି 'ହରାଇବା ପରେ'– ଯେଉଁଥିରେ ଚୋରଙ୍କ ଦାଉ ସହ ସ୍ୱାର୍ଥପର ଲୋକଙ୍କ ଦାଉ ମୋତେ ଖୁବ୍ ବେଶି ଆହତ କରିଥିଲା । 'ଗ୍ରସ୍ତ ସମୟ' କବିତା ମଧ୍ୟରେ ତାହାକୁ ପରିପ୍ରକାଶ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । କବିତାଟିର ମର୍ମ ଏପରି ଥିଲା– "ହରାଇବା ଦୁଃଖ କେତେବଡ଼ ବୋଝ / ବେଳେବେଳେ ଫାଟିଯାଏ ଛାତି / ମୋର ବୋଲିବା ଏକ ଆସ୍ଫାଳନ / ମୁଁ ନିଜେ ଅନ୍ଧାର ରାତି, ଛାତିଥରା ହେମାଳ ପବନ / ସ୍ୱାର୍ଥପର ମଣିଷ ହାତରେ / ଚାବୁକ୍‌ରେ ମୋ ବାହାର, ମୋ ଭିତର ରକ୍ତରେ ଭାସିଲା ।" (ଶୈଶବରୁ ସଂସାର, ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ, ପୃ- ୨୭) ବାସ୍ତବିକ୍ ଏଥିରୁ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ଯେ, ମଣିଷ ଯେତେବେଳେ ଦୁଃଖରେ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼େ ବା ତା'ର ଚାଲିବାର ପଥ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଯାଇଥାଏ, ସେହି ସମୟରେ ହିଁ ସେ ଅଣ୍ଟାସଳଖି ଠିଆ ହେବାର ଶକ୍ତି ପାଇଥାଏ । ଯେପରିକି ପ୍ରତିଭା ଆମପାଇଁ ବଡ଼ ଉଦାହରଣ ଦେଇଗଲେ, ଏହିଭଳି ପରିସ୍ଥିତିରେ ହିଁ ସେ ଆଜୀବନ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାକୁ ନିଜ ଜୀବନର ବ୍ରତ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲେ ।

କବିତାରେ ନାରୀ ଜୀବନର ବହୁ ସଂବେଦନଶୀଳ ଅନୁଭବକୁ ସଫଳ ରୂପ ଦେବାରେ ସେ ଥିଲେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । 'ଶୈଶବରୁ ସଂସାର' ଯେହେତୁ ଏକ ନାରୀର ଆତ୍ମଜୀବନୀ ତେଣୁ ଏଥିରେ ନାରୀ ଜୀବନର ବହୁ ଘଟଣାକୁ ଟିକିନିଖି କରି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ସହ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଭାବେ ତାଙ୍କର କବିତା ପୁସ୍ତକ କଥା ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । କ୍ଷେତନାନୀ, ନାମ ତା'ର କ୍ଷେତ୍ରମଣି ସାହୁ । ନିଜ ମାଆ ପେଟର ଭଉଣୀ ନୁହନ୍ତି-କିନ୍ତୁ ସେ ଯେଉଁ ଗୀତ ଗାଆନ୍ତି, ସେଥିରେ ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଲେଖି ବସନ୍ତି କବିତା 'ଗ୍ରସ୍ତ ସମୟ' ଏବଂ 'ନିମିଷେ ଅକ୍ଷର' । ସେହିପରି ତାଙ୍କର ଅଜାଙ୍କୁ ନେଇ ଲେଖିଥିଲେ 'ମାମୁଘର' କବିତା । ପ୍ରତିଭାଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀରେ ସବୁଠୁ ଆକର୍ଷଣୀୟ ଦିଗ ହେଉଛି ଆଜି, ଅର୍ଥାତ୍ ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସେ ନିର୍ଯାତିତ ନାରୀର କଥା କହିଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ କେହି ନୁହେଁ, ସେ ନିଜେ ପତିଙ୍କଠାରୁ ଏପରି ଭୋଗ କରିଛନ୍ତି । ଆମ ଦେଶ ଦୀର୍ଘ ୭୪ ବର୍ଷ ହେଲା ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କେତେ ଯେ ନାରୀ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଲିଙ୍ଗଗତ ବୈଷମ୍ୟର ଶିକାର ହେଉଛନ୍ତି, ତାହା କେବଳ ଜଣେ ଅନୁଭବୀ ହିଁ ଜାଣେ । ସେ ନିଜେ ହିଁ କୁହନ୍ତି- "୧୦୩ ଡିଗ୍ରୀ ଜ୍ୱରରେ ଯେତେବେଳେ ଶରୀର କୋମଳଶଯ୍ୟା ଓ ହାତ ଆଉଁସା ଖୋଜେ, ସେତେବେଳେ ବି ମୋତେ ପତ୍ନୀତ୍ୱର ଭୂମିକା ନିଭାଇବାକୁ ପଡୁଥିଲା" । (ଶୈଶବରୁ ସଂସାର, ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ, ପୃ-୧୫୪) ତାଙ୍କର ସ୍ୱାମୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଶତପଥୀ ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ବେପରୱା ଥିଲେ । ପ୍ରତିଭା ପ୍ରଥମ ଗର୍ଭାବସ୍ଥାର ମରଣାନ୍ତକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭିତରେ ଛଟପଟ ହେଉଥିବା ବେଳେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର କହିବା କଥା ଥିଲା, ପିଲା ଜନ୍ମ କାମଟା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାଧାରଣ, ଗଛମୂଳେ ବି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ପିଲା ଜନ୍ମକରି ପାରୁଛନ୍ତି । ଏକଥା କହିବାର ତାଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଥିଲେ ତାଙ୍କ ବୋଉ । ଯିଏ ଗାଁରେ ଧୂଆଁରୁନ୍ଧା ଅନ୍ତୁଡ଼ିଶାଳରେ ସାତୋଟି ସନ୍ତାନକୁ ଜନ୍ମ ଦେଇଥିଲେ । ସମସ୍ତେ ମଧ୍ୟରେ ସୁସ୍ଥ ଓ ଜୀବିତ ଥିଲେ । ପଥ୍ୟପାଚନ କ'ଣ ସେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ସେହି ସାତୋଟି ସନ୍ତାନ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ପୁଅ ହେଉଛନ୍ତି ପ୍ରତିଭାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ, ଯେ ପତ୍ନୀର କୌଣସି ଅନୁରୋଧକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଶେଷରେ ସେହି ଗର୍ଭସ୍ଥ ଭ୍ରୂଣ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବାରୁ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର କ୍ରୋଧ ଭାବକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିପାରିଥିଲେ । ସେ କୁହନ୍ତି –"ଚାରି ମାସର ଭ୍ରୂଣ– ମୁଁ କିନ୍ତୁ ସେ ଆଡ଼କୁ ଆଖିଖୋଲି ଅନାଇ ନାହିଁ, କାଳେ ହାତଗୋଡ଼ ବି ତିଆରି ହୋଇଯାଇଥିବାର ଶୁଣିଲି । ଏଭଳି ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲି ମୋ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଅନ୍ୟମନସ୍କତା, କିମ୍ବା ମୁଁ ବୋଧହୁଏ ମୋ ସ୍ୱାମୀଙ୍କଠାରୁ ମାତ୍ରାଧିକ ସହାନୁଭୂତି ଲୋଡୁଥିଲି । ମାତ୍ର ସେହି ୧୯୬୩ ମସିହାର ଭୋଗାଭୋଗ କଲିଜାରେ ଏକ ଗଭୀର ଗାରକାଟି ଦେଲା । ଅର୍ଥାଭାବ, ଅସୁସ୍ଥତା, ସ୍ୱାମୀଙ୍କ କ୍ରୋଧ, ବିରକ୍ତି ସବୁ ମିଶି ମତେ ଟୁକୁରା ଟୁକୁରା କରି ଦେଇଥିଲା ।" (ଶୈଶବରୁ ସଂସାର, ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ, ପୃ-୧୯୦) କେବଳ ଏତିକି ନୁହେଁ, ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କୁ ଅବହେଳା କରିବାରେ କେହି ଦୋଷ ଦେଖନ୍ତି ନାହିଁ, ତାହାକୁ ମଧ୍ୟ ନିଜେ ଅଙ୍ଗେ ଲିଭାଇଛନ୍ତି ପ୍ରତିଭା । ନିମ୍ନମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରରେ ଜଣେ ଅଧ୍ୟାପକ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ବିବାହ କଲାପରେ ବି ଖାଦ୍ୟାଭାବ ହିଁ ଘଟୁଥିଲା । ସେହି ଖାଦ୍ୟ ହିଁ ପ୍ରତିଭାଙ୍କ ଭାଗରୁ କଟାହୁଏ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଖୁସି କରିବାର ମୂର୍ଖତାରେ ଦିନକୁ ଦିନ ଝଡ଼ିକଂଟା ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ । ମାତ୍ର ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ସହାନୁଭୂତି, ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଚିନ୍ତିତ ହେବା ଦେଖି ନ ଥିଲେ, ବରଂ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ମତ ଥିଲା- ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଅଳ୍ପ ଟିକେ ଖାଇବା ହେଲେ ତାଙ୍କର ଚଳେ, ବରଂ ଚରିତ୍ରବତ୍ତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜରୁରୀ । ମାତ୍ର ପୁରୁଷ ଲୋକର ସ୍ୱାଧୀନତା ବେଶି । ତା'ର କଥା ହେଉଛି ଆଇନ୍ । ତା'ର ଦୁଇଟି ଜୀବନ, ଗୋଟିଏ ସତ୍ ହୋଇପାରେ, ଅପରଟି ଅସତ୍ ହୋଇପାରେ । ତା'ର ଚାରିତ୍ରିକ ଦୁର୍ବଳତା ଧର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ । କି ଅନୈତିକତା ଦୋଷ ନୁହେଁ । ପୁରୁଷମାନେ ହିଁ ଭଲ ଖାଇବେ, ନାରୀମାନେ ନୁହେଁ । ଏହି ପ୍ରକାର କଥା ଶୁଣିସାରିବା ପରେ ପ୍ରତିଭା କେବଳ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ, ମଣିଷ ବୋଧେ ଦେଖିକି କିଛି ଶିଖେ

ନାହିଁ, ନିଜେ ଅଙ୍ଗେ ଲିଭାଇଲେ ହିଁ ବୁଝିଥାଏ । ତା' ପରଠାରୁ ସଂସାର ପାଖରେ କିଛି ଦାବି ନ ରଖିବା ନିମିତ୍ତ ଅଭ୍ୟାସ କରି ନେଇଥିଲେ ଏବଂ ନିଜକୁ କବିତା ମଧ୍ୟରେ ହଜାଇ ଦେଲେ । ବାସ୍ତବିକ୍ ତାଙ୍କର ମନେହେଲା କବିତାଠାରୁ ଆଉ ଶ୍ରେୟ କିଛି ନାହିଁକି ପ୍ରେୟ ବି କିଛି ନାହିଁ । ଏହି ସାଂସାରିକ ଜୀବନର ମୋହଭଙ୍ଗର ଚିତ୍ର ତାଙ୍କର 'ଅସ୍ତ ଜହ୍ନର ଏଲିଜି' ୧୯୬୬ କବିତାରେ ପ୍ରତିଫଳିତ । "କାମନା ତୁ ମାୟାମୃଗ / ମୋ ପତିକୁ ଲୁବ୍ଧ କଲୁ / ମୋତେ କଲୁ ନିର୍ଯ୍ୟାତିତ / ହତାଶାର ଅଶୋକ ବନରେ / ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଭାଙ୍ଗିଗଲା, ବୁଣିଗଲା ସାତରଙ୍ଗ / ମାଟିରେ ଓ ଗଛରେ ଲଟାରେ ।" (ଶୈଶବରୁ ସଂସାର, ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ, ପୃ-୧୫୫) ବାସ୍ତବିକ୍ ଏଥିରୁ ଅନୁମେୟ ହୁଏ ଯେ, ତାଙ୍କ ପାଇଁ କବିତା ଥିଲା ମାଟି ଓ ଆକାଶ ଭଳି ପରସ୍ପର ସଂଲଗ୍ନ, ନିବିଡ଼ ପୁଣି ଗୋଟିଏ ଅପରର ପରିପୂରକ ।

ପ୍ରତିଭା ଦେବୀ ନିଜେ ଚାରି-ଚାରୋଟି ସନ୍ତାନର ଜନନୀ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ପାଖରେ କାମକ ରୁଥିବା ଚାକର ପିଲାଟି ପ୍ରତି ମାୟାମୋହ ଜାଗିଉଠିଛି । ଯେତେବେଳେ ସେହି ପିଲାଟି ବଜାରରୁ ଫେରି ବନ୍ଦ କବାଟରେ ମା' ବୋଲି ଡାକପକାଏ ସେତେବେଳେ ପ୍ରତିଭା ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ଯେପରି ସେ ତାଙ୍କର ପୁଅ ଆଉ ପ୍ରତିଭା ତାଙ୍କର ମା' । ଗୋଟେ ମାତୃତ୍ୱ ଭାବ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି, ଯାହା ତାଙ୍କର ଅସ୍ତିତ୍ୱକୁ ପ୍ରଶସ୍ତ କରିଦିଏ । ବହୁଦିନ ପରେ ଜଣେ କବିୟିତ୍ରୀ ଭାବରେ ଏଇ ଅନୁଭବ ପ୍ରକଟିଛି ତାଙ୍କର 'ମହାମେଘ' କବିତା ସଂକଳନର 'ଜନନୀ' କବିତାରେ । କବିତାଟିଏ ଏହିପରି- "ସବୁ ଶିଶୁଙ୍କର ସେହି 'ମାଆ' ଡ଼ାକ / କର କର ହସ, କଳ ଉତୁରା କ୍ଷୀର / ଏପରିକି, ମୋ ଚାକର ପିଲାର / 'ମାଆ' ଡାକରେ ମୁଁ ଚମକି ପଡ଼େ / ସତେକି ସେ ମୋ କୋଳର / ମୋ ରକ୍ତର, ଗର୍ଭକଷ୍ଟର ।" (ଶୈଶବରୁ ସଂସାର, ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ, ପୃ-୧୯୫) ଏହା ସତ୍ୟ ଯେ, ଏହି କବିତା ଗୁଡ଼ିକୁ ଆକଳନ କଲେ ପ୍ରତିଭା ଦେବୀଙ୍କ ଜୀବନରେ ଘଟିଯାଇଥିବା ଘଟଣା ଗୁଡ଼ିକ ତନ୍ନ ତନ୍ନ କରି ଦିଶିଯାଇଥାଏ । ସେଥିରେ ଅଛି ହର୍ଷ, ବିଷାଦ, ସ୍ୱପ୍ନ, ମାତୃତ୍ୱର ଅନୁଭବ, ବଂଚି ରହିବାର ରାହା, ମର୍ମସ୍ତାପ ଇତ୍ୟାଦି । ଅନ୍ୟ ଏକ କଥାଟି ଏଠାରେ କହିଲେ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହେବ, ତାହା ହେଉଛି 'ରବିବାସରୀୟ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ' ଏବଂ 'ଯୁବ ସମ୍ମିଳନୀ'ର କଥା । ୧୯୬୨ ମସିହା, ଲେଖିକା କଲେଜରେ କବିତା ମନସ୍କ ହୋଇ ବାଟ ଖୋଜୁଥାନ୍ତି, ଯିବେ କୁଆଡ଼େ ? ପଂହଚିବେ କେଉଁଠି । ସେହି ସମୟରେ ସେ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲେ ଯେ 'ରବିବାସରୀୟ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ' ଖୁବ୍ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇଉଠୁଛି । ସବୁ ଯୁବକବି, ସାହିତ୍ୟିକ ପ୍ରତି ରବିବାର ଦିନ ଦି'ପ୍ରହରେ ସେଠାରେ ଏକାଠି ହୋଇ କବିତା ପଠନ, ଆଲୋଚନା କରୁଛନ୍ତି । ଏହି ଆଲୋଚନାରେ ଭାଗ ନେବା ପାଇଁ ଲେଖିକା, ତାଙ୍କର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ଏବଂ ଝୁନା ଅପା ଅର୍ଥାତ୍ ନାରୀ ଲେଖିକା 'ପ୍ରତିଭା ରାୟ' ବାହାରିଗଲେ । ସେଠାରେ ପଂହଚି ଦେଖନ୍ତି ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ ବୈଠକରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥା'ନ୍ତି କବି କୈଳାସ ଲେଙ୍କା, ରବୀନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ପଣ୍ଡା, ଅବସର ବେଉରିଆ, ରାଜାରାମ ମିଶ୍ର, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଶତପଥୀ, ସରୋଜ ରଞ୍ଜନ ମହାନ୍ତି ଓ ଆହୁରି କେତେଜଣ । ଅନେକ ମଧ୍ୟ ଥାଆନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କୁ ପ୍ରତିଭା ଦେବୀ ଚିହ୍ନି ନାହାନ୍ତି । ସେଠାରେ ଦୁଇଘଣ୍ଟା କାଳ ଆଲୋଚନା ସରଗରମ ହେଲା । ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବା ବର୍ଷୀୟାନ କବିମାନେ ପାଟିକରି କହୁଥାନ୍ତି 'Eliot' ଯା କହିଲା, ତା'କହିଲା, କିନ୍ତୁ ଲେଖିକା ସେ ସବୁଥିରେ ମୁଣ୍ଡ ନ ଖେଳାଇ ନିଜ ନିଜର କବିତାମାନ ପାଠକରି ସେଠାରୁ ଚାଲି ଆସିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପରମୂହୁର୍ତ୍ତରେ ଜଣେ ଅଗ୍ରଜ ଲେଖକଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଥିଲେ ଯେ, ଏମାନେ ଅର୍ଥାତ୍ ନାରୀକବି ତିନିଜଣ କାହିଁକି ସେଠାକୁ ଯାଇଥିଲେ- ଏମାନଙ୍କ କବିତା ଅପେକ୍ଷା ଦେହର ଭୂଗୋଳ ସେଠାରେ ବେଶି ଚର୍ଚ୍ଚିତ ହୋଇଥିବ । ଏହିପରି ମନ୍ତବ୍ୟକୁ ପ୍ରତିଭା ଦେବୀ ଗ୍ରହଣ କରି ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମନର କଷ୍ଟକୁ ସହି ପାରିନଥିଲେ । ସେହିଦିନ ପ୍ରତିଭା ଦେବୀଙ୍କର ଥିଲା ରବିବାସରୀୟ ସାପ୍ତାହିକ ଅଧିବେଶନରେ ଯୋଗଦାନ କରିବା ପ୍ରଥମ ଓ ଶେଷ । ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ କବିତାର ହାତଛାଡ଼ି ନଥିଲେ । ସେ କହନ୍ତି- "ଆକାଶ ଓ ମାଟିର ଆଲିଙ୍ଗନ ସ୍ୱପ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ଆସେ, ଆସେ ନିଶାନ୍ତର ଶିଶିରଭିଜା ସୁଗନ୍ଧ । ତାରା ଯେତିକି ଡାକେ, ସେତିକି ଡାକେ ନଈର ଧୀର ସୁଅ । ସାରା ଜଗତ ଗୋଳି ହୋଇଯାଆନ୍ତି ମୋର ଅସ୍ତିତ୍ୱରେ । କଳିଜା ଟୁକୁରା ଟୁକୁରା ହୋଇ ଛିଟ୍‌କି ପଡ଼େ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସାରା । ଗଛର କୋଳି ପରି, ସନ୍ଧ୍ୟାକାଶର ତାରା ପରି, ବର୍ଷାଋତୁର ବାଦଲ ପରି, ଶରତର ଶେଫାଳି ପରି କବିତା ଉଦ୍‌ଗତ ହୋଇଉଠେ ।" (ଶୈଶବରୁ ସଂସାର, ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ, ପୃ- ୧୯୮) କଲେଜର ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ, ଦ୍ୱିତୀୟବର୍ଷ ବେଳକୁ ପ୍ରାୟ ଶହେରୁ ଅଧିକ କବିତା ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର (ନାରୀଜଗତ), ସମାଜ (ମହିଳା ମହଲ), କଳିଙ୍ଗ (ଯୁଗ୍ମମାନବୀ), ଆସନ୍ତାକାଲି, ସମାବେଶ, ଦିଗନ୍ତ, ଆଗାମୀ, ରଶ୍ମି ଆଦି ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ନିୟମିତ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ସାରିଥିଲା । ତାଙ୍କ କବିତାରେ ସମସ୍ତେ ଏପରି ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ଯେ, ପ୍ରାକ୍ଟିକାଲ କ୍ଲାସ୍ କିମ୍ବା କଲେଜ ମଧ୍ୟରେ କେହି ସାର୍‌ମାନେ ଦେଖାହେଲେ ପଚାରନ୍ତି, ତୁମେ ସେହି ପ୍ରତିଭା ଶତପଥୀ ନା ଯାହାଙ୍କର ନିୟମିତ କବିତା ପ୍ରକାଶ ହେଉଛି ? ଏପରିକି ଦିନେ ଦିନେ ପ୍ରତିଭା ଶ୍ରେଣୀ

ଗୃହକୁ ପ୍ରବେଶ କଲାବେଳକୁ ଦେଖନ୍ତି ସହପାଠୀମାନେ ତାଙ୍କର ସଦ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ କବିତାର ଦୁଇଧାଡ଼ି ବ୍ଲାକ୍‌ବୋର୍ଡ଼ରେ ଲେଖି ଦେଇଥିବେ । ଏଥିରୁ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ଯେ ସତେ ଯେମିତି ତାଙ୍କ ସ୍ମୃତିର ପେଡ଼ିରେ ଅପାସୋରା ଅଜସ୍ର କମନୀୟ ଶବ୍ଦର ଚିତ୍ରପଟ୍ଟକୁ ସାଇତି ରଖିଛନ୍ତି ସଯତ୍ନରେ । ଏହା ପରେ ପରେ ୧୯୬୨ ରେ କବିତା ପାଇଁ ଯେଉଁ 'ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ପୁରସ୍କାର'ଟି ପାଇଲେ, ତାହା ତାଙ୍କ କବିତା ରଚନାକୁ ଅଧିକତର ଉତ୍ସାହିତ କରିଥିଲା । ସେ ଆଉ ପଛକୁ ଚାହିଁ ନାହାନ୍ତି । ଜୀବନର ବାଧା-ବନ୍ଧନକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ନାନା ଅନୁଭବ, ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ କବିତା ମଧ୍ୟରେ ଅଜାଡ଼ି ଦେଇ କବିତାକୁ ନିଜ ଜୀବନ ସହ ଏକାକାର କରି ଦେଇଛନ୍ତି ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ପାରେ ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

୧. ପାଢ଼ୀ, ବେଣୁଧର, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ, ପ୍ରାଚୀ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ, କଟକ, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୨୦୧୫ ।

୨. ପାତ୍ର, ରଞ୍ଜିତା, ଆଲୋଚନା ଓ ସମାଲୋଚନା, କିତାବ ଭବନ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୨୦୧୫ ।

୩. ପଟ୍ଟନାୟକ, ପଠାଣି, ଜୀବନୀ ସାହିତ୍ୟ- ଏକ ଅଧ୍ୟୟନ, ଓଡ଼ିଆ ରାଜ୍ୟ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ସଂସ୍ଥା, ପୁସ୍ତକ ଭବନ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ, ୨୦୦୫ ।

୪. ଶତପଥୀ, ପ୍ରତିଭା, ଶୈଶବରୁ ସଂସାର, ବିଦ୍ୟାପୁରୀ ବାଲୁବଜାର, କଟକ, ନୂତନ ସଂସ୍କରଣ ୨୦୧୬ ।

୫. ସିଂହ, ବିଜୟାନନ୍ଦ, ଆତ୍ମଜୀବନୀ ପ୍ରସଙ୍ଗ, କଟକ ଷ୍ଟୁଡ଼େଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର୍, ବାଲୁବଜାର କଟକ, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୨୦୦୪ ।

୬. ମହାରଣା, ସୁରେନ୍ଦ୍ର କୁମାର, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ, ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍‌ଷ୍ଟୋର, ବିନୋଦ ବିହାରୀ, କଟକ, ତୃତୀୟ ସଂସ୍କରଣ, ୨୦୧୫ ।

୭. ସାମଲ, ଜ୍ୟୋତିରଞ୍ଜନ, ଓଡ଼ିଆ ଆତ୍ମଚରିତ; ଏକ ଅଧ୍ୟୟନ, କଲ୍ୟାଣୀନଗର, କଟକ, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୨୦୦୩ ।

୮. ସାମଲ, ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ, ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଭୂମି ଓ ଭୂମିକା, ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍‌ଷ୍ଟୋର, ବିନୋଦବିହାରୀ, କଟକ, ୨୦୦୪ ।

❖ ❖ ❖